

3. Seminar EVU RegAut

Sigurd Meldgaard

28. februar 2009

Plan

Lukketheds- og afgørlighedsegenskaber

Pumping lemmaet

Afgørlighedsegenskaber

Kontekstfrie Grammatikker

Afrunding, og om eksamen

Lukketheds og afgørlighedsegenskaber

- ▶ Lukkethed under $\cup, \cap, ', \cdot, *$
- ▶ Lukkethed under homomorfi og invers homomorfi
- ▶ “Pumping”-lemmaet
- ▶ Beslutningsproblemer: membership, emptiness, finiteness
subset, equality
- ▶ Beslutningsprocedurer i Java-pakken

Lukkethedsegenskaber

Givet to regulære sprog L_1, L_2

- ▶ er $L_1 \cap L_2$ regulært
- ▶ er $L_1 \cup L_2$ regulært
- ▶ er L_1' regulært
- ▶ er $L_1 L_2$ regulært
- ▶ er L_1^* regulært

Ja, det beviste vi første seminar (produktkonstruktionen)

Kontraponering, (Contraposition)

- ▶ Lukkethedsegenskaber kan vise at sprog *ikke* er regulære.
- ▶ Fx: Klassen af regulære sprog er lukket under \cap
- ▶ Antag vi har bevist, at sproget S ikke er regulært
- ▶ Hvis $S = P \cap R$ og R er regulært, så kan P ikke være regulært.

Homomorfier

- ▶ Antag $g : \Sigma_1 \rightarrow \Sigma_2^*$ hvor Σ_1 og Σ_2 er alfabeter
- ▶ Definer $h : \Sigma_1^* \rightarrow \Sigma_2^*$ ved

$$h(x) = \begin{cases} \Lambda & \text{hvis } x = \Lambda \\ h(y)g(a) & \text{hvis } x = ya, y \in \Sigma_1^*, a \in \Sigma_1 \end{cases}$$

- ▶ h opfylder at $h(xy) = h(x)h(y)$ og kaldes en homomorfi
- ▶ Definer $h(L) = \{h(x) | x \in L\}$ for alle $L \subseteq \Sigma_1^*$
- ▶ og $h^{-1}(L) = \{x | h(x) \in L\}$ for alle $L \subseteq \Sigma_2^*$
- ▶ Se opg. [Martin, opg.4.46] p. 166.

Regularitet og homomorphier

- ▶ Hvis $h : \Sigma_1^* \rightarrow \Sigma_2^*$ er en homomorphi og $L \subseteq \Sigma_1^*$ er et regulært sprog, så er $h(L)$ også regulært.
- ▶ Hvis $h : \Sigma_1^* \rightarrow \Sigma_2^*$ er en homomorphi og $L \subseteq \Sigma_2^*$ er et regulært sprog, så er $h^{-1}(L)$ også regulært.

Dvs. klassen af regulære sprog er lukket både under homomorfi og invers homomorfi.

Eksempel

- ▶ Er følgende sprog over alfabetet $\Sigma = \{0, 1, 2\}$ regulært?
 $L = \{x2y \mid y = \text{reverse}(x), x, y \in \{0, 1\}^*\}$
- ▶ Vi ved (fra første seminar) at sproget
 $\text{pal} = \{x \in \{0, 1\}^* \mid x = \text{reverse}(x)\}$ ikke er regulært
- ▶ En (utilstrækkelig) intuition: L minder om pal , men måske symbolet 2, der markerer midten af strengen, gør, at vi kan lave en FA for L ?

Eksempel, fortsat

- Definer tre funktioner $g_1, g_2, g_3 : \{0, 1, 2\} \rightarrow \{0, 1\}^*$ ved

$$g_1(0) = 0, \quad g_2(0) = 0, \quad g_3(0) = 0$$

$$g_1(1) = 1, \quad g_2(1) = 1, \quad g_3(1) = 1$$

$$g_1(2) = \textcolor{red}{\Lambda}, \quad g_2(2) = \textcolor{red}{0}, \quad g_3(2) = \textcolor{red}{1}$$

- Og lad h_1, h_2, h_3 være de tilhørende homomorfier
- $h_1(L) \cup h_2(L) \cup h_3(L) = \textit{pal}$
- Så L er *ikke* regulært, idet \textit{pal} ikke er regulært og klassen af regulære sprog er lukket under forening og homomorfi

Bevis, del 1 (Øvelse)

- ▶ Hvis $h: \Sigma_1^* \rightarrow \Sigma_2^*$ er en homomorfi og $L \subseteq \Sigma_1^*$ er et regulært sprog, så er $h(L)$ også regulært
- ▶ Bevis: Strukturel induktion i regulære udtryk... (erstat hver $a \in \Sigma_1$ i udtrykket med $h(a)$).

Bevis, del 2

- ▶ Hvis $h: \Sigma_1^* \rightarrow \Sigma_2^*$ er en homomorfi og $L \subseteq \Sigma_2^*$ er et regulært sprog, så er $h^{-1}(L)$ også regulært
- ▶ Bevis: givet en FA $M = (Q, \Sigma_2, q_0, A, \delta)$ så $L(M) = L$. Definér en ny FA $M' = (Q, \Sigma_1, q_0, A, \delta')$ hvor $\delta'(q, a) = \delta^*(q, h(a))$
- ▶ Bevis nu at $L(M') = h^{-1}(L) = h^{-1}(L(M))$.
- ▶ Brug induktion i en streng $x \in L(M)$ og vis at $\delta^*(q_0, x) = \delta^*(q_0, h(x))$.

Plan

Lukketheds- og afgørlighedsegenskaber

Pumping lemmaet

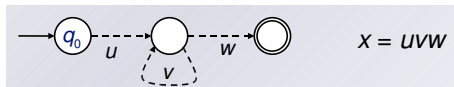
Afgørlighedsegenskaber

Kontekstfrie Grammatikker

Afrunding, og om eksamen

Endnu en egenskab ved regulære sprog

- ▶ Antag $M = (Q, \Sigma, q_0, A, \delta)$ er en FA og $\exists x \in L(M) : |x| \geq |Q|$
- ▶ Ved en kørsel af x på M vil mindst én af tilstandene blive besøgt mere end en gang.

- ▶ Se på den første af disse tilstande, nu kan vi se at: $\exists u, v, w \in \Sigma^* : x = uvw \wedge |uv| \leq |Q| \wedge |v| > 0 \wedge \delta^*(q_0, u) = \delta^*(q_0, uv)$

“Pumping”-lemmaet for regulære sprog

Hvis L er et regulært sprog så gælder:

$\exists n > 0 :$

$\forall x \in L$ hvor $|x| \geq n :$

$\exists u, v, w \in \Sigma^* :$

$(x = uvw) \wedge (|uv| \leq n) \wedge (|v| > 0) \wedge$

$(\forall m \geq 0 : uv^m w \in L)$

“Pumping”-lemmaet for ikke-regulære sprog

Dette resultat kan kontraponeres:

Hvis det gælder om L

$\forall n > 0 :$

$\exists x \in L$ hvor $|x| \geq n :$

$\forall u, v, w \in \Sigma^* :$

$(x = uvw) \wedge (|uv| \leq n) \wedge (|v| > 0) \wedge$

$(\exists m \geq 0 : uv^m w \notin L)$

Så kan L ikke være regulært.

Pumping-lemmaet som “kvantor-spil”

- ▶ Antag vi prøver at vise, at L er ikke-regulært
- ▶ Vi skal vise noget på form
 $\forall n \dots : \exists x \dots : \forall u, v, w \dots : \exists m \dots : \dots$
- ▶ “Fjenden” vil prøve at modarbejde os
 1. Fjenden vælger n
 2. Vi vælger x (efter reglerne, dvs. så $x \in L$ og $|x| \geq n$)
 3. Fjenden vælger u, v, w (efter reglerne...)
 4. Vi vælger m
- ▶ Hvis vi uanset fjendens valg kan opnå at $uv^mw \notin L$, så har vi vundet, dvs. bevist at L er ikke-regulært.

Eksempel 1

Lad $L = \{0^i 1^i \mid i \geq 0\}$

V.h.a. pumping-lemmaet vil vi vise at L ikke er regulært.

- ▶ Fjenden vælger et $n > 0$
- ▶ Vi vælger $x = 0^n 1^n$ som opfylder $x \in L$ og $|x| \geq n$
- ▶ Fjenden vælger u, v, w så $x = uvw$, $|uv| \leq n$ og $|v| > 0$
- ▶ Vi vælger $m = 2$
- ▶ Da $x = uvw = 0^n 1^n$, $|uv| \leq n$ og $|v| > 0$ så gælder at $v = 0^k$ for et $k > 0$
- ▶ D.v.s. $uv^m w = uv^2 w = 0^{n+k} 1^n \notin L$
- ▶ Så L er ikke regulært.

Eksempel 2

Lad $L = pal = \{x \in \Sigma^* | x = \text{reverse}(x)\}$

V.h.a. pumping-lemmaet vil vi vise at pal ikke er regulært.

- ▶ Fjenden vælger et $n > 0$
- ▶ Vi vælger $x = 0^n 10^n$ som opfylder $x \in pal$ og $|x| \geq n$
- ▶ Fjenden vælger u, v, w så $x = uvw$, $|uv| \leq n$ og $|v| > 0$
- ▶ Vi vælger $m = 2$
- ▶ Da $x = uvw = 0^n 10^n$, $|uv| \leq n$ og $|v| > 0$ så gælder at $v = 0^k$ for et $k > 0$
- ▶ D.v.s. $uv^m w = uv^2 w = 0^{n+k} 10^n \notin pal$
- ▶ Så pal er ikke regulært.

Eksempel 3

Lad $L = \{0^p \mid p \text{ er et primtal} \}$

V.h.a. pumping-lemmaet vil vi vise at L ikke er regulært.

- ▶ Fjenden vælger et $n > 0$
- ▶ Vi finder et primtal $> n + 1$ og vælger $x = 0^p$
- ▶ Fjenden vælger u, v, w så $x = uvw$, $|uv| \leq n$ og $|v| > 0$
- ▶ Vi vælger $m = p - |v|$
- ▶ $|uv^m w| = |uv^{p-|v|} w| = |uw| + (p - |v|) \cdot |v| = (p - |v|) + (p - |v|) \cdot |v| = (p - |v|) \cdot (p - |v|)$ Begge disse led > 1 , dvs. $|uv^m w|$ ikke er et primtal
- ▶ Så L er ikke regulært.

Advarsel

- ▶ Pumping-lemmaet kan **ikke** bruges til at vise, at et givet regulært sprog er regulært
- ▶ Eksempel: $L = \{a^i b^j c^j \mid i \geq 1 \text{ og } j \geq 0\} \cup \{b^j c^k \mid j, k \geq 0\}$
- ▶ L er ikke regulært, men L har pumping-egenskaben (bevis p. 185). (dvs. $\exists n \dots : \forall x \dots : \exists u, v, w \dots : \forall m \geq 0 : uv^m w \in L$)

Øvelser

Martin 5.23 ($a+b+e$) p. 195.

Plan

Lukketheds- og afgørlighedsegenskaber

Pumping lemmaet

Afgørlighedsegenskaber

Kontekstfrie Grammatikker

Afrunding, og om eksamen

Beslutningsproblemer

- ▶ Membership: Givet en FA M og en streng x , tilhører x sproget af M ?
- ▶ Emptiness: Givet en FA M , er sproget for M tomt?
- ▶ Finiteness: Givet en FA M , er sproget for M endeligt?
- ▶ Subset: Givet to FA'er, M_1 og M_2 , er sproget for M_1 en delmængde af sproget for M_2 ?
- ▶ Equality: Givet to FA'er, M_1 og M_2 , er sprogene for M_1 og M_2 ens?
- ▶ Alle disse problemer er afgørlige!

Membership-problemet

Givet en FA M og en streng x , tilhører x sproget af M ? (Dvs. er $x \in L(M)$?)

Algoritme: Kør x på M , startende i starttilstanden, og se om den ender i en accepttilstand

Emptiness-problemet

- ▶ Givet en FA M , er sproget for M tomt? (Dvs. er $L(M) = \emptyset$?)
- ▶ Algoritme 1: Afprøv for alle $x \in \Sigma^*$ om $x \in L(M)$ ved hjælp af algoritmen fra membership-problemet
- ▶ Duer ikke (uendelig mange strenge at prøve med)
- ▶ Algoritme 1': Afprøv for alle x hvor $|x| < |Q|$ om $x \in L(M)$ ved hjælp af algoritmen fra membership-problemet (dette er en reduktion af det emptiness-problemet til membership-problemet)
- ▶ Algoritme 2: Undersøg om der findes en accepttilstand
- ▶ Duer ikke hvis accepttilstanden ikke kan opnås fra starttilstanden
- ▶ Algoritme 2': Undersøg om der findes en accepttilstand, som er opnåelig fra starttilstanden

Finiteness-problemet

- ▶ Givet en FA M , er sproget for M endeligt? (Dvs. er $L(M)$ en endelig mængde?)
- ▶ Algoritme 1: Afprøv for alle x hvor $|Q| \leq |x| < 2 \cdot |Q|$ om $x \in L(M)$ ved hjælp af algoritmen fra membership-problemet. $L(M)$ er endeligt hvis og kun hvis der ikke eksisterer en sådan streng (Bevis for korrekthed: se bogen p. 188.)
- ▶ Algoritme 2: Ide: Udnyt at $L(M)$ er uendeligt hvis og kun hvis der i tilstandsgrafen for M eksisterer en cykel, der kan nås fra starttilstanden, og som kan nå til en accepttilstand.

Subset-problemet

- ▶ Givet to FA'er, M_1 og M_2 , er sproget for M_1 en delmængde af sproget for M_2 ? (Dvs. er $L(M_1) \subseteq L(M_2)$?)
- ▶ Algoritme: Lav med produktkonstruktionen en FA M_3 som opfylder $L(M_3) = L(M_1) - L(M_2)$ og afgør med en algoritme til emptiness-problemet om $L(M_3) = \emptyset$
- ▶ (Bevis for korrekthed:
 $L(M_1) \subseteq L(M_2) \Leftrightarrow L(M_1) - L(M_2) = \emptyset$).

Equality-problemet

- ▶ Givet to FA'er, M_1 og M_2 , er sproget for M_1 det samme som M_2 ? (Dvs. er $L(M_1) = L(M_2)$?)
- ▶ Algoritme: Test med subset-problemet om $L(M_1) \subseteq L(M_2)$ og $L(M_2) \subseteq L(M_1)$

Øvelser

Martin 5.26 $(a+e)$

Martin 5.28 $(a+b+d+g)$

dRegAut java pakken

beslutningsprocedurer for de nævnte beslutningsproblemer

- ▶ `FA.accepts(String)`
- ▶ `FA.isEmpty()`
- ▶ `FA.isFinite()`
- ▶ `FA.subsetOf(FA)`
- ▶ `FA.equals(FA)`
- ▶ `FA.getAShortestExample()` — finder en korteste sti fra starttilstanden til en accepttilstand (hvis sproget er ikke-tomt)

getAShortestExample

```
getAShortestExample() // laver bredde-først gennemløb.  
  pending = [ $q_0$ ] // queue of states that need to be visited  
  paths = [] // paths[ $i$ ] is a shortest path from  $q_0$  to pending[ $i$ ]  
  visited = { $q_0$ } // set of states that have been visited  
  while pending  $\neq \emptyset$  do  
     $q = \text{pending.removeFirst}()$   
     $\text{path} = \text{paths.removeFirst}()$   
    if  $q \in A$  then return path  
    else  
      for each  $c \in \Sigma$  do  
         $p = \delta(q, c)$   
        if  $p \notin \text{visited}$   
          pending.addToEnd( $p$ )  
          paths.addToEnd( $\text{path} \cdot c$ )  
          visited = visited  $\cup \{p\}$   
  return null // return null if no accept state is found
```

Plan

Lukketheds- og afgørlighedsegenskaber

Pumping lemmaet

Afgørlighedsegenskaber

Kontekstfrie Grammatikker

Afrunding, og om eksamen

Eksempel

- ▶ *sentence* → *subject verb object*
- ▶ *subject* → *person*
- ▶ *person* → **Morten** | **Ole** | **Henrik**
- ▶ *verb* → **spurgte** | **sparkede**
- ▶ *object* → *thing* | *person*
- ▶ *thing* → **fodbolden** | **computeren**
- ▶ Nonterminal-symboler: *sentence*, *subject*, *person*, *verb*, *object*, *thing*
- ▶ Terminal-symboler: **Morten**, **Ole**, **Henrik**, **spurgte**, **sparkede**, **fodbolden**, **computeren**
- ▶ Start-symbol: *sentence*
- ▶ Eksempel på derivation: *sentence* ⇒ *subject verb object*
⇒ ... ⇒ **Ole spurgte computeren**

Formel definition af CFG

En kontekstfri grammatik (CFG) er et 4-tupple $G = (V, \Sigma, S, P)$

- ▶ V er en endelig mængde af non-terminal-symboler
- ▶ Σ er en endelig mængde af terminal-symboler ($V \cap \Sigma = \emptyset$)
- ▶ $S \in V$ er startsymbol.
- ▶ P er en endelig mængde af produktioner på form $A \rightarrow \alpha$ hvor $A \in V$ og $\alpha \in (V \cup \Sigma)^*$

Derivationer

- ▶ “ \Rightarrow ” repræsenterer ét derivations-trin, hvor en nonterminal erstattes ifølge en produktion
- ▶ dvs. “ \Rightarrow ” er en relation over mængden $(V \cup \Sigma)^*$
- ▶ Hvis $\alpha_1, \alpha_2 \in (V \cup \Sigma)^*$ og $(A \rightarrow \gamma) \in P$ (dvs. grammatikken indeholder produktionen $A \rightarrow \gamma$)
- ▶ så gælder

$$\alpha_1 A \alpha_2 \Rightarrow \alpha_1 \gamma \alpha_2$$

- ▶ (“ \Rightarrow ” er i denne sammenhæng ikke et “logisk medfører” tegn)

Sproget for en CFG

- ▶ Definer relationen " \Rightarrow^* " som den reflektive transitive lukning af " \Rightarrow ", dvs. $\alpha \Rightarrow^* \beta$ hvis og kun hvis $\alpha \Rightarrow \dots \Rightarrow \dots \Rightarrow \beta$
0 eller flere derivationer
- ▶ Sproget af G defineres som $L(G) = \{x \in \Sigma^* \mid S \Rightarrow^* x\}$
- ▶ Et sprog $L \subseteq \Sigma^*$ er kontekstfrit hvis og kun hvis der findes en CFG G hvor $L(G) = L$

Eksempel 1

- ▶ Sproget $A = \{a^n b^n | n \geq 0\}$ kan beskrives af en CFG $G = (V, \Sigma, S, P)$ hvor
- ▶ $V = \{S\}$
- ▶ $\Sigma = \{a, b\}$
- ▶ $P = \{S \rightarrow aSb, S \rightarrow \Lambda\}$ dvs. $L(G) = A$ (bevis følger...)
- ▶ Alternativ notation: $S \rightarrow aSb | \Lambda$

Bevis for korrekthed

Vi vil bevise at $L(G) = A$

- ▶ Bevissskitse: (udnyt at $x \in L \Leftrightarrow S \Rightarrow^* x$)
- ▶ $L(G) \subseteq A$: Givet $x \in L(G)$ lav induktion i strukturen af derivationen i $S \Rightarrow^* x$
- ▶ $A \subseteq L(G)$: Givet $x \in A$, lav induktion i længden af x (eller i n) og påvis en derivation.

Eksempel 2

Sproget $pal = \{x \in \{0, 1\}^* \mid x = reverse(x)\}$ kan beskrives af en CFG $G = (V, \Sigma, S, P)$

- ▶ $V = \{S\}$
- ▶ $P: S \rightarrow \Lambda \mid 0 \mid 1 \mid 0S0 \mid 1S1$
- ▶ Øvelse: Bevis at $L(G) = pal$
- ▶ Beviset er efter helt samme mønster som eksempel 1, blot med lidt flere tilfælde.

Hvorfor hedder det kontekstfri?

- ▶ $\alpha_1 A \alpha_2 \Rightarrow \alpha_1 \gamma \alpha_2$ hvis vi har produktionen $A \rightarrow \gamma$
- ▶ Dvs. γ kan substituere A uanset konteksten (α_1, α_2) .

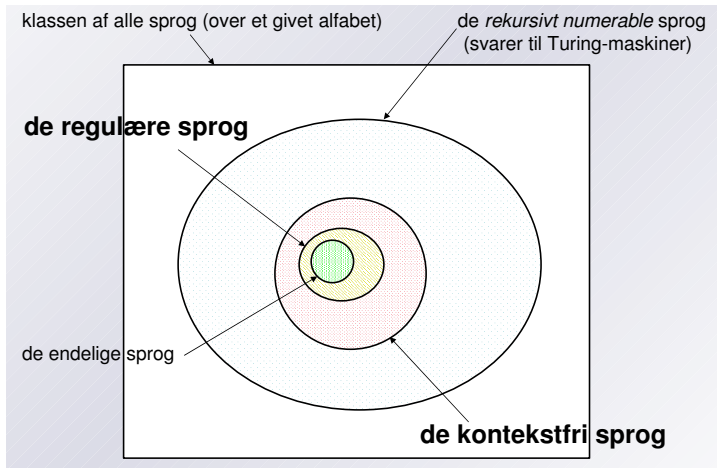
Anvendelser af kontekstfri grammatikker

- ▶ Praktisk: til beskrivelse (og genkendelse/parsning) af programmeringssprog (ofte med BNF-notation).
- ▶ Teoretisk: som karakteristik af en vigtig klasse af sprog.

Kontekstfri grammatik for Java

- ▶ <http://www.daimi.au.dk/dRegAut/JavaBNF.html>
- ▶ En tekst er et syntaktisk korrekt Java-program hvis den kan leveres af denne grammatik

Klasser af formelle sprog

Øvelser

Martin 6.1 ($a+b+e$) (p. 240)

Martin 6.9 (a-c) (p. 243)

Regulære sprog er også kontekstfri 1/2

Der er simple konstruktioner for både $FA \rightarrow CFG$ og $regex \rightarrow CFG$

- ▶ Givet en et regulært udtryk r over alfabetet Σ kan vi konstruere en grammatik $G = (\{S\}, \Sigma, S, P)$ så $L(G) = L(r)$
- ▶ $r = \emptyset : G = (\{S\}, \Sigma, S, \emptyset)$
- ▶ $r = \Lambda : G = (\{S\}, \Sigma, S, \{S \rightarrow \Lambda\})$
- ▶ $r = a : G = (\{S\}, \Sigma, S, \{S \rightarrow a\})$

Regulære sprog er også kontekstfri 2/2

- ▶ $r = r_1 + r_2$:
 $G = (\{S'\} \cup V_1 \cup V_2, \Sigma, S', \{S' \rightarrow S_1, S' \rightarrow S_2\} \cup P_1 \cup P_2)$
Hvor V_1, V_2 er nonterminalerne i G_1, G_2 , for de mindre regulære udtryk, men **omdøbt så der ikke er konflikter**
- ▶ $r = r_1 \cdot r_2$: $G = (\{S'\} \cup V_1 \cup V_2, \Sigma, S', \{S' \rightarrow S_1 S_2\} \cup P_1 \cup P_2)$
- ▶ $r = r_1^*$: $G = (\{S'\} \cup V_1 \cup V_2, \Sigma, S', \{S' \rightarrow S_1, S' \rightarrow S' S_1, S' \rightarrow \Lambda\} \cup P_1 \cup P_2)$
- ▶ Beviset for korrekthed er naturligvis induktion i strukturen af det regulære udtryk / strukturen af derivationen af $x \in G$.
- ▶ Bemærk dette viser også at Kontekstfri sprog er lukket under \cup , konkatenering og $*$

Plan

Lukketheds- og afgørlighedsegenskaber

Pumping lemmaet

Afgørlighedsegenskaber

Kontekstfrie Grammatikker

Afrunding, og om eksamen

Eksamen

- ▶ Der er 6 eksamensspørgsmål, man trækker et når man kommer ind.
- ▶ Eksamen varer ca. 20 min inklusiv votering. Det er meget kort tid, så det er godt at have en konkret plan til hvert emne
- ▶ Karakterer på den nye 7-trinsskala.
- ▶ Brug endelig tavlen.

Eksamensspørgsmål

Her er forslag til hvilke emner man kunne komme ind på, bemærk dette er kun *forslag*, og ikke bud på en færdig plan.

- ▶ regulære udtryk (definition, skitse af Kleenes sætning, lav konstruktion $regex \rightarrow NFA - \Lambda$ og/eller $FA \rightarrow regex$)
- ▶ endelige automater (definition, produktkonstruktionen, dele af Kleene's sætning)
- ▶ lukkethedsegenskaber (produktkonstruktionen, pumping-lemma, homomorfier)
- ▶ nondeterministiske automater (definition af NFA'er, determinisering, lambda-eliminering)
- ▶ minimering af automater (Uskelnelighed, Myhill Nerode, Minimeringsalgoritmen, L_{42} har 2^{42} ækvivalensklasser)
- ▶ begrænsninger af regulære sprog (pumping-lemma, eksempler på ikke-regulære sprog, kontekstfrie grammatikker, klasser af